

Les millors obres de les lletres gironines (88)

Agustí Cabruja tingué una vocació ben decidida d’escriptor (vegeu *Dominical* del **Diari de Girona**, 1 de maig de 2022) i a l’exili mexicà al llarg de gairebé mig segle s’hi abocà de ple. El 1987 va aparèixer *Polítics i escriptors gironins durant la segona República*, en felïc combinació de l’Ajuntament de Salt i la Diputació de Girona amb pròleg d’Heribert Barrera, gran representant d’aquella generació, i un frontispici, a les guardes, de Miquel Berga, impulsor d’activitats d’home-natge i record al saltenc exiliat a Mèxic. En aquest volum hi ha 18 semblances. L’obra té el subtítol «Semblances i records». La segona edició, amb el títol *Homes de la meva terra*, amb la Diputació sola, apareix el 2002 i conté 34 semblances, més una de global, el 19 de juliol. Epíleg de Dani Vivern, iIl·lustracions de Miquel Bohigas i edició i introducció de Manuel Castaño. I no hi ha pas totes les semblances que Cabruja va escriure, no hi consten ni Josep Puig Pujades, que sí apareix a la primera edició, ni Josep Maria Corredor, a cap de les dues, i, potser, n’hi ha algunes altres que una cerca exhaustiva en la premsa d’exili ens acostaria i bé s’hommerien tant l’autor com l’editor, rellevants.

La primera edició reproduceix les semblances, sense citar, com la segona la font, o sigui les publicacions on apareix en primera edició. Per exemple, Josep Irla apareix el 1947 a la *Nova Revista* de Mèxic i altres. En el petit estudi que li dedicarem a *Periodistes indòmits* (Base, 2016) vam detallar la seva obra i a la revista *Orfeó Català* hi apareixen Josep M. Miquel i Vergés, August Pi Sunyer, Estanislau Ruiz i Ponsetí, Margarida Xirgu, Fidel Miró, Pedro Grin-gore, Pau Casals; a *Ressorgiment*, Josep Fàbrega, Bru Cén-trich, Clemenàcia Isaura, Salvador Albert, Nadal i Mallol, Esteve Rovira... o a *La Nostra Revista* i altres una vintena que, en algun cas, s’haguera pogut considerar, potser una tercera edició... Sigui com sigui, s’ha fet una bona feina amb aquesta recuperació i ens mostren els detalls de la vida interior, allò que l’esmentat Avel·lí Artís-Gener, Tísner, feia tan bé explicant anècdotes o facècies i l’obra, a més de ser molt amena i llegidora, és també una mirada a la facetamés humana, pública i curiosa d’aspectes singulars d’escriptors, polítics, intel·lec-

Polítics i escriptors gironins durant la segona República

Tísner fa un elogi del que en diu la petita història, o sigui els aspectes menors i que tanmateix il·lustren sobre una personalitat, i afirma que no poden ser negligibles. Els poemes i narracions de l'Agustí Cabruja escriptor no passen a la història de la literatura catalana com un autor de primer rang davant l'allau d'obres de gran nivell que apareixen aquells anys trenta, però els retrats i les cròniques de guerra tenen una singularitat que les fa esdevenir reeixit testimoni d'una època.

Retrat d’una generació republicana

✍ Josep Maria Figueres

tuals... en una molt remarcable aportació de caràcter humà.

Homes de la meva terra ofereix així un re-taule ara sobre el conjunt del país. A més dels gironins que havia editat anteriorment, s’hi apleguen els polítics, de Prat de la Riba a Companys, de Carrasco a Nicolau d’Olwer o intellectuals com Fabra, Serra i Moret, Car-les Riba... en un conjunt bigarrat que ens acosta a una generació de contemporanis, grans i petits, alguns de no coneguts però tots amb incidència en els anys profunds de la República que encamen el moment dolç de Cabruja, una il·lusió que s’esvaei.

El 24 de febrer de 1984 Salt dedicà una placa al carrer que porta el seu nom, l’espo-sa Rosa Castillo hi va anar i amb el batlle de la ciutat i amb Heribert Barrera, president del Parlament, se’l recordà. De Salt i de la Diputació ens ha acostat part de la seva obra, d’un gironí que s’identificà amb el país i en patí la diàspora. La seva obra, feta de pinze-llades, és una mostra de la labor de periodis-tes que projectaren una realitat. Era el testi-moni d’un compromís ideològic d’abans de l’exili i afermat per una coherència vital fe-ta des de la modèstia i la integritat després d’uns anys republicans que foren primer es-perança i després record.

Barrera en fa un clar elogi: «La petita his-tòria, els detalls, significatius o intrascen-dents, sobre la vida i els fets de personatges desapareguts –tant si foren, en el seu mo-

ment, importants, com si no ultra-passaren mai un discret segon pla–, no pot de cap manera menysprear-se si s’aspira a tenir un coneixement real del que fou el passat autèntic. (...) La tasca dels memorialistes té, doncs, plena jus-tificació; s’ha d’estimular i di-fondre, i hem de considerar-la important. En aquest sentit, és ben segur que el llibre d’Agustí Ca-bruja obrirà algunes noves pers-pectives, rectifi-carà malentesos i, en conjunt, ajuda-rà a conèixer mil·lor el que fou a Gi-rona el clima cul-tural i polític dels anys trenta, i això no solament pel seu contingut, sinó també per la seva pròpia forma i estil, que són ben carac-terístics d’una èpo-ca.»

«La casa Irla, a Sant Feliu de Guíxols, era un baluard, una fortalesa i un castell; però una fortalesa i un castell del liberalisme. L’avi, o sigui el pare del senyor Pepitu –en Roma-guer, com la gent l’anomenava, i amb aquest nom era conegut a la vila i per tota la contra-da–, és l’home que en el segle passat forja un caràcter i un esperit nou en aquella població. Valent com un Caimó, rebel com un Terrades –envers la figura dels quals, essent encara un noiet, sentia una veritable admiració–, s’eri-geix en cabdill dels perseguits i protector dels pobres. Tot ell noble de cor, republicà federal i maçó del grau 33, es redreça i planta cara a l’absolutisme de les velles institucions.

El dia de Sant Jaume/ de l’any trenta-cinc, / hi va haver una festa / dintre del Torín. / Van sortir tres toros, / van ésser valents, / i això en va ésser la causa / de cremar els con-vents... Ell també sabia la cançó, i havia sen-tit a dir que tota aquella mortaldat de religi-osos a Catalunya l’havia feta fer Mendizábal, el ministre de Governació, perquè els frares ja els estaven posant els peus al coll.

– Voleu diners?
– El que vull és beure vi amb el teu carbas-sot! –li respongué un dels ferotges incendi-aris a un pobre frare, quan la turba va assal-tar amb amnes i teies l’antic convent dels do-minicans a Sant Feliu de Guíxols.

Després, recordava com la gent del poble, desbordada d’alegria i amb molts embriacs, recorria els carrers cridant, folls d’entusias-me:

– Visca l’alliberació... Ja hem reduït també la nostra Bastilla!

Es conta que home, sempre, havia vist els frares del convent com els fills d’un déu om-brívol i cruel. Però, a mesura que anà posant dies, que va esdevenir a poc a poc un home, va anar comprenent que les animes dures, implacables i fanàtiques no portaven a cap bon fi, perquè sempre tenien com a resultat

Un fragment El president Josep Irla

Reproduïm un fragment del text dedicat a Josep Irla, que apareix a «La Nova Revista», a Mèxic, el 1957 i que és un clar exemple de la prosa agradable de Cabruja mostrant aspectes humans de la personalitat de persones públiques de relleu o de poble menut, amic seu tanmateix. Cabruja s’entreté en antecedents, com ací fa, per veure detingudament el perquè d’un comportament vital.

la violència i la destrucció. Instintivament va ésser partidari del respecte i la tolerància, i des d’aquell moment no va deixar de procla-mar, en les converses amb els amics, que la millor de totes les idees era el liberalisme.

Els treballadors, la majoria tapers, eren vexats i menyspreats per les autoritats lo-cals, que es movien i obraven al dictat dels més grans capitalistes sota la capa d’ele-ments rouristes, plaga de moda que en la província s’havia apoderat de tots els llocs públics, passant –se els càrrecs de pares a fills, com una herència.

D’aquest fet brutal i ignominiós, ells n’eren les principals víctimes; a les fàbriques de taps els tractaven com bèsties, i els aco-miadaven sense indemnitzar-los i abocant-los al pacte de la fam.

Això succeïa sovint, però sobretot cada

vegada que hi havia eleccions i sabien que havien anat a votar en contra dels candidats sempre protegits i emparats pel cacic Roure, de Llagostera, advocat i bon propietari. I aquest abús no era contrarestat per la mayo-ria perquè els faltava un capdavanter. Per això no tenien més remei que callar i anar re-bent els cops.

Fins que un dia, d’entremig de tota aque-lla multitud d’atropellats, n’eixí un home, de gorra i brusa blava, senzill i enèrgic, el qual, amb un gest digne i desafiant –ho tot, va cri-dar: ‘A la lluita, minyons! Som els més i els més honrats... Per això a nosaltres ens toca governar!’

La veu d’aquell home va tenir tanta influ-ència, i els obrers li posaren una tan cega confiança, que ben aviat el partit republicà federal, abans migrat i sense gaire caliu, es-devingué molt poderós i guanyà les prime-res eleccions, malgrat les trampes i falsifica-cions que s’idearen els altres.

(...) Sense ésser cap intel·lectual ni orador, jo l’he vist brillar en reunions entre homes de carrera, i creieu –me que a poc a poc totes les mirades s’adreçaven cap a ell. No és, això, per ventura, classe universitària de la bona?

És el que em deia un dia Mestre Fabra, a Montpeller:

– Darrere l’aspecte aparentment modest de l’Irla, hi ha una càtedra de reflexió i de bon sentit!

Fabra, que tenia un bon ull clínic, l’havia observat bé; i nosaltres podríem afegir –hi que també és honorat i de bona fe, fins a l’ex-trem que en aquests darrers temps que ha continuat ocupant la presidència de Catalu-nya a l’exili, havia de pagar –se fins i tot els segells de la correspondència oficial amb di-ners de la seva butxaca.

Els catalans no agrairan mai prou el que Irla ha fet per Catalunya –va dir un dia, pù-blicament, Josep Tarradellas a l’Orfeó Cata-

là de Mèxic.

Hom podria parlar, així mateix, del seu fons de bondat i de generositat; d’aquest as-pecte, en saben alguna cosa Sebastià Clara –que a Sant Feliu fins van arribar a anome-nar –lo «el fill adoptiu de l’Irla»–, i el pobre Emili Vigo, que en pau descansi.

Hi ha homes que prediquen amb la llen-gua, i altres amb el cor i l’exemple. L’Irla és un d’aquests darrers.

L’any 1953, un bon nombre de gironins exiliats a Mèxic, en nombre de més de cent, li vam enviar, a França, un escaient i artístic pergami en el qual hom li deia: ‘En aquest missatge, breu, íntim, evocador, fruit d’un bell record; d’una esperança que aquest plec de gironins exiliats en terres asteques avui us envia, com una fervorosa salutació o una cordial abraçada, hi trobareu l’escalfi i el ba-tec de tot aquell viu afecte i de tota aquella sincera i espontània admiració que sempre hem sentit per vós, estimat i honorable Irla, germà gran i assenyat per uns, pare com-prensiu i bondadós per altres, vós, que com un turó del Montseny o un far de la Costa Brava, orgull de la nostra muntanya, bellesa del nostre mar, heu sabut conservar en tot moment, per damunt de totes les escome-ses i de totes les maltempsades, el vostre seny i la vostra integritat, fent tothora honor a la vostra nissaga d’austers i braus lluita-dors, als nostres ideals comuns i a la nostra pàtria’.

En el moment d’escriure aquestes ratlles Irla té vuitanta anys, i continua vivint a França, en el petit llogarret de Frejús Plage, del departament del Var. Vell i malalt, amb serioses dificultats econòmiques –després d’haver estat ric, com en Josep Puig Puja-des–, espera assegut en el pedrés del silenci i de l’enyorança, el dia gloriós en què, al’ho-ritzó de la pàtria, hi torni a florir el sol de la Llibertat».

Agustí Cabruja, periodista i escriptor

Agustí Cabruja feu diverses incursions en el món del passat des d’una posició testimo-nial, de cronista i amb la voluntat de donar a conèixer un temps, el seu. Nat a Salt el 15 d’abril de 1909 morí a la capital mexicana l’11 de setembre del 1983 en el país que l’acollí fraternalment tot i que s’enyorà ter-riblement de Catalunya i de les seves esti-mades comarques gironines. Per la seva vo-cació literària va escriure i col·laborà en re-vistas locals com *El Poble de Salt*, el quinze-nal saltenc que fundà amb Iu Bohigas i al-tres. S’afilià a ERC, on milità tota la vida. Se-cretari de Josep Puig Pujades, en la seva eta-pa de governador civil de Girona, i també d’altres polítics, fins que el 1937 s’incorporà a l’exèrcit. Fou un dels fundador del’as-sociació Amics de Mèxic, segons llegim a *L’Autonomista* l’11 de febrer de 1937, entitat d’inspiració anarquista però en la que hi col·laboren militants d’altres partits, com el

mateix Cabruja, home d’ERC sempre. Vis-qué 44 anys al país asteca, gairebé el doble dels que visqué a Catalunya... Col·laborà a *La Humanitat*, *La Campaña de Gràcia* i al-tres publicacions d’abast general catalanes i d’esquerres en la línia del seu pensament.

Després del pas pels camps de concentració del Rosselló, on estigué uns mesos, es refugià a la resi-dència de Montpeller, po-dent anar a Mèxic, on arribà el 16 d’octubre de 1942 amb el cèlebre vaixell Nyassa. Joan Potau en deixa un retrat a *Orfeó Català* i explica com eren bons amics, també amb en Carles Jordà, mort abans de la guerra i amb en Puig Pujades i Claudi Amet-lla, exiliats a França. Diu com va col·laborar en tots els números d’aquesta publicació i

com corregia dos cops la revista, sempre compaginant, maquetant... en la feina tan fosca i necessària de la intendència editori-al que en la premsa d’exili fou la bema-

dera de la llibertat de Catalunya i la mostra de la seva identitat. El seu amic Potau afegeix: «La tasca d’en Cabruja en la preparació de la revista, com en totes les activitats de l’Orfeó, fou sempre a la callada, és a dir, sense es-carafalls amb tot i que ell més aviat era un bon tros ex-trovertit. Sempre estava al peu del canó i mai no es negà a col·labo-rar i cooperar en tot el que se li demanava o només se li apuntava. Fou un català ínte-gra que visqué amb la vista fixa en Catalu-nya»

Lluís Nicolau d’Olwer, en una carta de l’1

de maig de 1950, li diu que el llibre *Raïm* (1951) és «un crit d’enyorament, delicat i sincer». I Pau Casals, el 15 de maig de 1950 des de Prada li reitera: «Sentir la flaire dels vostres poemes, en els quals he vist en dife-rents llocs la paraula enyorança –sí, la que tots sentim...». Carles Riba li tramet, el 28 de juliol una molt extensa i sentida carta que és una crònica de la duresa de l’interior –«de vegades l’aire ací és tant espès...»– i un crit de salutació per l’exili fructífer i el felicitat: «Per molts anys. La Pàtria demana sens dubte gras construccions, però cors i caràc-ters com el vostre són la mateixa solera ‘se-creta i concreta’, sense la qual aquelles no es tindrien.» Un poema ens mostra el to líric i intimista de l’obra: «Visc absent / de l’hora que passa. Com tu, record; / com tu, espe-rança.» Aquest és el to de l’obra, un món, l’exili, que recorda un ahir i malda per un demà.